

poprzedni nr K-366

8.10.1944

nb

FUNDACJA GENERAL ELŻBIETY ZAWACKIEJ
Muzeum i Muzeum Pomorskie Armii Krajowej
oraz Wojskowej Służby Polek
00 Toruń, ul. Podmurna 93, tel. 0048 56 65 22 186
e-mail: fapak@wp.pl; www.zawacka.pl

YKO Pomorze
ZŁZ-AK

†† Tojza Leon
ps. "Kiliński"

M-366/978₁ Pom

via Ivanikowska

0-304 Poznań

I/1. Relacja - Teżra Seom

1. Relacja o kompromitacyjnej działalności Leona Bronistawa Teżry spisana przez Marię Teżra-Dankowską (córka) 12.03.1991r., napis oryg. + kop. k. 18 s. 1-18
2. Obwiadczenie Leona Teżry dotyczące aresztowania przez gestapo, napis kserokop. k. 2 s. 19-20
3. Biogram - relacja autorstwa Marii Teżry Dankowskiej z 15.11.1991r., kopia napisu. k. 2 s. 21-22
4. Biogram - relacja autorstwa Hanny Dankowskiej, napis k. 1 s. 23-24

o nieżyjącym członku konspiracji LEONIE TOJZA

Leon, broniśław TOJZA, urodzony 7. grudnia 1906 r. w Koronowie powiat Bydgoszcz /ZM.29.04.77/, z ojca Antoniego i matki Teofili z Januszewskich. Rodzice pochodzili z okolic Koronowa / Lucim, Buszkowo/ z gospodarstw rolnych.

Ojciec został powołany do wojska niemieckiego podczas I wojny światowej. Po powrocie z wojny rozpoczął pracę w elektrowni w Koronowie, początkowo jako pracownik, potem jako jej kierownik - do czasu przejścia na emeryturę.

Leon Tojza miał czterech braci i jedną siostrę. Czesław - urodzony 16.01.1903 r. w Koronowie, ochotnik wojny 1920 r. później podoficer zawodowa 7 Batalionu Telegrafistów w Poznaniu /cytadela/. Podczas kampanii wrześniowej w stopniu starszego sierżanta w 1939/40 ucieka spod Katynia. Ukrywa się w Koronowie. Ciężko chory na płuca umiera 2.01.1945 r.

Pozostałe rodzeństwo spędziło okupację w Koronowie, Chojnicach i Kowalewie Pom./siostra/. Najmłodszy brat wywieziony przez Niemców na roboty na wyspy blisko Anglii, obecnie mieszka w Nowej Soli.

Do szkoły powszechnej uczęszcza w Koronowie i kończy 7 klas. Od 1920 - 1923 uczy się zawodu obuwniczego kończąc 3 klasy Szkoły Do kształcącej. Od 1923 - 1928 r. pracuje jako czeladnik w Koronowie i Bydgoszczy. Od 20.03.1928 - 20.09.1929 r. odbywa służbę wojskową w 62 P P w Bydgoszczy /MOP/, zwolniony w stopniu kaprała do rezerwy. 25.11.1929 r. żeni się z Władysławą Grabowską, z ich małżeństwa rodzi się córka Maria.

W 1939 r. po zdaniu egzaminu mistrzowskiego usamodzielnia się w Las-

kowicach Pom. a od marca 1933 r. prowadzi sklep, pracownię obuwia ortopedycznego w Bydgoszczy przy Placu Poznańskim 7, Od 1937 r. podejmuje współpracę z wojskiem, realizując zamówienia na obuwie wojskowe i poszerzając swój zakład.

23.sierpnia 1939 r. zostaje zmobilizowany w stopniu kaprała do dowództwa 15 Dywizji Piechoty. 3. września 1939 r. /Krwawa niedziela/ jako żołnierz zwalcza dywersję niemiecką w Bydgoszczy. Następnie bierze udział w walkach w Puszczy Kampinowskiej, w bitwach pod Kutnem i nad Bzurą. Ciężko chory / pęknięcie wrzodu żołądka/ przeżywszy natarcie w Puszczy Kampinowskiej, dostaje się do niewoli niemieckiej. Leży w szpitalu w Rawie Mazowieckiej, następnie więziony w transporcie jeńców do Grudziądza, skąd jako ciężko chory zostaje zwolniony 20.10.1939 r. z niewoli niemieckiej.

28.12.1939 r. wysiedlony ze sklepu i pracowni i mieszkania przy Placu Poznańskim 7 na ulicę Dolinę 31 m 2. Tam w budynku mieszkalnym na parterze z części mieszkania urządza pracownię obuwia, uzyskuje prawo prowadzenia warsztatu obuwniczego, który jest czynny całą okupację niemiecką, również podczas aresztowań i uwięzienia w gestapo, prowadzona dalej przez żonę Władysławę.

Już w grudniu 1939 r. nawiązuje kontakty z byłymi podoficerami zawodowymi z macierzystego pułku i byłymi klientami. 1.marca 1940 r. wstępuje do ZWZ, zostaje zaprzysiężony przez ppor. Henryka Jasińskiego ps."Kuno", przyjmując pseudonim "Kiliński". Udostępnia swoje mieszkanie jako "Punkt kontaktowy" dla Pomorskiej Komendy Okręgu ZWZ/AK.

Do pracy konspiracyjnej zostaje również wciągnięta żona Władysława ps."Kalin", "Teresa" oraz w 1943 r. córka Maria ps."Bystra".

Do punktu kontaktowego przybywali jako. klienci ppor Henryk Jasiński ps."Kuno", kpt Józef Chyliński b.szef sztabu i Kom.Okr.AK ps."Kamień", "Piotr", kpt Józef Gruss ps."Starzyński", "Stanisław",

dr Marian Feliks Górski ps. "Rumianek" oraz łącznicy - małżeństwo Tadeusz i Maria Spodniewscy z Brodnicy-Golubia, Franciszek Grabowski ps. "Beno" z ul. Pomorskiej 17, Kazimiera Bartel ps. "Jadwiga", z ul. Sniadeckich 38, J. Roenspiss z ul. Sniadeckich 34, Kazimiera Hoffmann z ul. Długiej, Teresa Rux z ul. Poznańskiej 1.

Wykorzystując biegłą znajomość języka niemieckiego oraz zdolności nawiązywania kontaktów z klientami niemieckimi K.O.AK Pomorze do-kooptował Leona Tojzę do ścisłych władz sztabu, poruczając mu zadania "Specjalne".

Zadania polegały na organizowaniu kontaktów konspiracyjnych z zakresu akcji scaleniowej łączności wewnętrznej i zewnętrznej/ np. kontaktował mjr J. Grussa z organizacją "Miecz i Pług" -z-cą K. Pom. Augustynem Trägerem ps. "Sęk"./ Zbieranie informacji o zakładach amunicji i innych wojskowych fabrykach przez zatrudnionych tam pracowników np. b. wachmistrza 16 P Ułanów J. Michalskiego, który zginął podczas bombardowania aliantów w zakładach wojskowych w Malborku, przed śmiercią dostarczał cennych informacji.

W celu maksymalnego bezpieczeństwa "punktu kontaktowego" w mieszkaniu na Dolinie 31, otrzymał polecenie niesprzeciwiania się wpisowi na listę III grupy / zał. 3/, odebraną mu podczas III aresztowania przez gestapo w 1944 r. /zał. 6/, co ułatwiało swobodę poruszania się i możliwość wyjazdów do Warszawy m.i. do gen. Bora Komorowskińskiego, kontakt na Al. Jerozolimskich - z Ireną Chylińską, ul. Wilczą oraz na terenie innych miast jak: we Włocławku- melina mjr J. Grussa- ogrodnictwo Guzowskich, Kutno, Jabłonowo, Brodnica /Dulski/, Grudziądz /Józefa Sierowskiewskiego/, Toruń / Cieszyński/.

Wyjazdy motywowano tym, że jako członek cechu zmuszony był załatwiać towar /skóry/ dla warsztatu obuwniczego. Korzystał również z zezwoleń wyjazdu "Passierschein" wystawianych przez Starszego

Cechu Niemca Roberta Pankratza, oraz na dokumenty otrzymywane z organizacji AK.

Otrzymał następujące odznaczenia:

- Srebrny Krzyż Zasługi z Mieczami - rozk.K.G. nr 120/B.P. z 12.08.42 oraz rozk.K.O.nr 82/P z dnia 10.10.1942 r.
- Krzyż Walecznych - rozk.K.G. nr 101/B.P. z 15.08.1943 r.
- Virtuti Militari V kl. rozk.K.G. nr 732/273/B.P II z dnia 26.04.44 oraz K.O. z dnia 28.05.1944 rej.w Kantorze pod nr 129 z dnia 18.05.1944 r.
- Medal Zwycięstwa i Wolności 1945 r. - 378-75-151 z dnia 30.04.1975.

Leon Tojza otrzymał awans na podporucznika rezerwy- rozk.K.G. nr 733/B.P z dnia 26.04.1944 rejestrowany w Kantorze pod nr 128 z dnia 18.05.1944 r.

Aresztowania:

1. kwiecień 1942 r. do 28.10.1942, z donosu sąsiadów, Niemców nazwiskiem Roeck z Cottbus, dokonano rewizji i konfiskaty towaru/skór/ oraz 2 radioodbiorników. Trzymany w śledztwie jako więzień śledczy, dodatkowo w lipcu 1942 r. przesłuchiwany przez gestapo z Gdańska, które bezskutecznie poszukiwało siedziby Komendanta Okręgu Pomorze.
2. Aresztowanie 7.05.1943 - listopada 1943 r. przez gestapo, na skutek "wspły" w Bydgoszczy, jako "Zakładnik", ponieważ Niemcy wyznaczili nagrodę za ujęcie ppłk.J.Chylińskiego w wys. 10 tys. marek.

W czasie pobytu w gestapo w Bydgoszczy pracując w warsztacie rzemieślniczym zorganizował siatkę i możliwość przerzutu de-
pozytów /więźniów wyznaczonych do transportu/ i grypsów oraz różnych cennych dla organizacji wiadomości - umieszczonych w

narzędziach /^hopytach z drewna ze schowkami/przewożonych z gestapo i do gestapo przez córkę Marię, małoletnią, która zawoziła je na wyznaczone punkty kontaktowe, a także do rodzin bezpośrednio np. Wrzesińskich, Żurawskich, Cieszyńskich, Dybowskich i.i.. Organizował również przeniesienia kolegów ^{/AK/} (do pracy w warsztacie szewskim lub krawieckim np. kol. Szallę, Wrzesińskiego. Więźniowie niejednokrotnie dzięki temu mieli możliwość leczenia ran, które zostały im zadane podczas przesłuchań.

W czasie pobytu w gestapo kontaktował się z por Bernardem Mrozińskim, J. Roenspisssem, bywali nawet razem skuci kajdanami i prowadzeni na przesłuchanie z więzienia na Wałach Jagiellońskich - na Bielawki. Do więzienia gestapo w Gdańsku transportowany był / niedopatrzenie Niemców/ z płk Rudolfem Ostrihańskim ps. "Aureliusz", uwięzionym podczas przejazdu do Bydgoszczy już w Inowrocławiu. Miał się zjawić na Dolinie 31.

We więzieniu w Gdańsku przesiedział około 3 miesiące, ciężko przesłuchiwany, bity, i czekający na transport do Stutthofu. W tym czasie żona Władysława znalazła "dojście" i spowodowała, że odesłano go ~~na~~ spowrotem do więzienia do Bydgoszczy. W następstwie poręczeń dyr fabryki obuwia Niemca nazwiskiem Fingier/junior/, został zwolniony w listopadzie na tzw. "przynętę". Dom był obserwowany i często odwiedzany przez Gestapo, sprawdzana była okresowo tzw. "Kundenliste". Leon Tojza musiał się okresowo meldować w gestapo.

3. Trzeci raz został aresztowany na skutek "Wpadku" z ~~Grudnia~~ Grudnia w początkach marca 1944 r. Aresztowano również jego dalszego krewnego z Grudnia Józefa Sierosławskiego, którego L.T. wprowadził do AK, w jego obecności zaprzysiężony w Bydgoszczy w mieszkaniu Kazimierzy Hoffmann na ul. Długiej/. Po bezskutecznej i dokładnej rewizji, jak i w roku ubiegłym poddany tym samym przesłuchaniom. Znowu praca w

warsztatach rzemieślniczych dała możliwość przetrwania, tym bardziej że stan jego zdrowia ciągle się pogarszał. Okres Powstania Warszawskiego odczuwało się zmniejszonymi represjami względem Polaków, a przeżywana przez zachłannych Niemców- oprawców zbliżająca się klęska Niemiec, a przede wszystkim przekupność SS-manów /Hauptsturmführer Konrad i.i./, wprost nieprawdopodobnie sprawiła, że został zwolniony 23.10.1944 r. pod dozór policji.

Będąc we więzieniu Leonowi Tojzie odebrano przynależność do III grupy / zał.6/.

Przez cały okres okupacji, nawet podczas aresztowań Leona Tojzy, żona Władysława prowadziła pracownię obowia i utrzymywała w dalszym ciągu łączność ze sztabem AK- wbrew zdrowemu rozsądkowi- kiedy to "Spalone" mieszkanie było mimo wszystko jeszcze bezpieczne. Czynności łączniczkę wykonywała wówczas córka Maria ps. "Bystra".

Zaraz po wkroczeniu wojska polskiego i sowieckiego po 23. styczniu 1945 r., wszyscy ocaleni członkowie sztabu AK spotkali się w mieszkaniu na Dolinie 31. Przybyli ppłk. J. Chyliński, mjr J. Gruss, który przybył wprost z więzienia z Łodzi, ciężko chory, owrzodzony, płk. J. Pałubicki. Następnie wrócili więźniowie ze Stutthofu - Franciszek Grabowski /brat Władysławy/, J. Eichstaedt- ^{chorzy} na tyfus, umieszczeni przez Leona Toję w szpitalu zakaźnym na ul. Seminaryjnej i dożywiani przez rodzinę Tojzów do czasu ich wyzdrowienia.

Praca konspiracyjna nie ustawała, mieszkanie w dalszym ciągu było punktem kontaktowym.

I tak 21.08.1945 r. Urząd Bezpieczeństwa zorganizował "Kocioł" przez 3 dni, zatrzymano wielu klientów, a także po szczegółowej rewizji aresztowano Leona Toję i zabrano na przesłuchanie. Dzięki wiadomemu "znakowi" podczas kotła uratował się mjr J. Gruss /aresztowany później w innych okolicznościach/. W tym samym czasie w "kotle"

7/11/7

urządzonym przez UB , momo nieudanej ucieczki i skoku z I piętra aresztowano ppłk.J.Chylińskiego w mieszkaniu Teresy Rux przy ul. Poznańskiej 1.Po przesłuchaniach Leona Tojzę odtransportowano /bardzo chorego/ do domu i aresztowano żonę Władysławę. Podczas rewizji znaleziono dokumenty "in blanco" mogące służyć podziemnej organizacji, a także obciążające Władysławę Tojza, ponieważ były schowane ^{jej} w rzeczach osobistych. Urząd Bezpieczeństwa wszystkich aresztowanych / 36 osób/ przewiózł do Gdańska, gdzie przez 10 miesięcy byli więzieni do czasu rozprawy / oprócz J.Chylińskiego i J.Pałubickiego/, na skutek zastosowania amnestii.

Po powrocie z więzienia Józefa Chylińskiego, wciąż obserwowanego przez UB, Leon Tojza zorganizował przerzu na zachód przez poznanego we więzieniu w Gdańsku mecenasa Kopickiego, którego siostrzenica Elżbieta Szczepańska załatwiła swoimi kanałami przerzuty. Żona Władysława konwojowała J.Chylińskiego do Gdańska, ~~XXX~~ a córka Maria przewoziła niezbędne dokumenty również do Gdańska.

Major J.Gruss był sądzony w Warszawie i dostał wyrok 10 lat.

Praca konspiracyjna zakończyła się, bowiem rozpoczął się okres represji.

W 1948 r. została zlikwidowana pracownia obuwia na Dolinie 31.Stan zdrowia coraz bardziej się pogarszał. dr Marian Górski został dyrektorem Centrali Zielarskiej, gdzie od 1.05.1948 r. zatrudnił Leona Tojzę na stanowisko kasjera. Pomianie dykcji i wielu szykanach, ponieważ okazało się, że Leon Tojza był "wrogiem Polski ludowej"- od 31.10.1952 r. został zwoniony z pracy. Z taką opinią szukał bezskutecznie innej pracy, którą dopiero otrzymał po 7 miesiącach z zaznaczeniem, że może pracować tylko jako pracownik fizyczny. Od 16.05.1953 do 15.09.1953 pracuje "Przejsiow" w Zakładach Rymarskich., później od 16.09.53 do 15.12.53 w Zakładach Sprzętu Okrętowego w Bydgoszczy.

Od 1.01.1954 r. podejmuje pracę umysłową w Bydgoskich Zakł.Dezyssekcji Dezynfekcji i Deratyzacji, następnie służbowo przenosi się do Pozna-

3/11/8

nia do Pozn. Zakł. Dezynsekcji, Dezynfekcji i Derytyzacji od 21.03.58 i mieszka na Szamotulskiej 18 m 4. Tam pracuje do 14.01.1964 r. i z powodu resekcji żołądka i astmy oskrzelowej przechodzi na rentę inwalidzką.

Niskie pensum i niemożność dodatkowej pracy powoduje rozpoczęcie starań o przyjęcie do ZBOWiD-u, co trwa 4 lata i po wielu perturbacjach i osobistych interwencjach ppłk.J.Chylińskiego z Toronto u płk.Sanojcy i Radosława w 1976 r. uznano przynależność Leona ~~1937~~ Tojzy do Armii Krajowej i nadano mu uprawnienia kombatanckie/zał.7/. Rentę inwalidy wojennego otrzymuje zaledwie kilka miesięcy. umiera 29.kwietnia 1977 r., pochowany na cmentarzu na Junikowie w Poznaniu.

Z działalności poakowskiej, z części archiwum K.O.Pomorze przy współudziale dr.M.Woźniaka zostaje sporządzony mikrofilm, który /lata siedemdziesiąte/przewozi do Londynu red.Alojzy Menclewski.

Leon Tojza prowadzi rozległą korespondencję z ppłk.J.Chylińskim, Cieszyńskim, i.i. Kontaktuje się z dr.Chrzanowskim, Jaszowskim - w związku z ukazującymi się publikacjami książkowymi, wymienia uwagi, koryguje znane mu fakty.

Utrzymuje kontakty z byłymi członkami Ak. Major Józef Gruss po wyjściu z więzienia odwiedza Leona Tojzę w Poznaniu i utrzymuje dawne więzy, jest częstym gościem, ponieważ J.G.W Poznaniu bywa u krewnych na ul.Zakręt i Dąbrowskiego.

Zły stan zdrowia po przebytych doświadczeniach wojennych i op- wojennych nie pozwala Leonowi Tojzie doczekać czasów, kiedy to przynależność do Armii Krajowej może być dokumentowana, umiera przedwcześnie w 1977 r.

Dokumenty:

1. fotografia
2. zaświadczenie J.Chylińskiego z dnia 15.10.1971 r. (fotka, Do-
kumenty)

3/1/19

3. zaświadczenie J.Chylińskiego z dnia 24.04.1972 r.
4. oświadczenie Leona Tojzy z dnia 28.07.1975 r. do ZUS-u *x*
5. zaświadczenie o zwolnieniu L.T. z więzienia gestapo 23.11.44 r. *sk*
6. zaświadczenie pismo prez. m Bydgoszczy - do więzienia gestapo z 18.06.1944 r. dla L.T.
7. list J,Chylińskiego do Radosława z 11.11.1974 r.

Poznań, dnia 12.03.1991 r.

relację opracowano na podstawie posiadanych archiwaliów i relacji żony - przez córkę Marię

[Signature]
/mgr Maria Tojza Mańkowska/
Poznań, ul. Sciegiennego 124/1

Kopia L 220/17/97
1/11/10

S C H E M A T R E L A C J I

o niezującym członku konspiracji LEONIE TOJZA

Leon, broniaków TOJZA, urodzony 7. grudnia 1906 r. w Koronowie powiat Bydgoski /ZM.29.04.77/, z ojca Antoniego i matki Teofili z Januszewskich. Rodzice pochodzili z okolic Koronowa / Ludim, Buszkowo/ z gospodarstw rolnych.

Ojciec został powołany do wojska niemieckiego podczas I wojny światowej. Po powrocie z wojny rozpoczął pracę w elektrowni w Koronowie, początkowo jako pracownik, potem jako jej kierownik - do czasu przejścia na emeryturę.

Leon Tojza miał czterech braci i jedną siostrę.

Czesław - urodzony 16.01.1903 r. w Koronowie, ochotnik wojny 1920 r. później podoficer szwadronu 7 Batalionu Telegrafistów w Poznaniu /cytadela/. Podczas kampanii wrześniowej w stopniu starszego sierżanta w 1939/40 uciekł spod Katyńa. Ukrywał się w Koronowie. Ciężko chory na płuca umiera 2.01.1945 r.

Pozostałe rodzeństwo spędziło okupację w Koronowie, Chojnicach i Kowalewie Pom./siostra/. Najmłodszy brat wywieziony przez Niemców na roboty na wyspy blisko Anglii, obecnie mieszka w Nowej Soli.

Do szkoły powszechnej uczęszcza w Koronowie i kończy 7 klas.

Od 1920 - 1923 uczy się zawodu obywatelskiego kończąc 3 klasy Szkoły Dekanackiej. Od 1923 - 1928 r. pracuje jako osiadnik w Koronowie i Bydgoszczy. Od 20.03.1928 - 20.09.1929 r. odbywa służbę wojskową w 62 P P w Bydgoszczy /MOP/, zwolniony w stopniu kaprała do rezerwy. 25.11.1929 r. żeni się z Władysławą Grabowską, z ich małżeństwa rodzi się córka Maria.

W 1939 r. po zdaniu egzaminu mistrzowskiego unamodzielnia się w Les-

kowicech Pom. a od marca 1933 r. prowadzi sklep, pracownię obuwia ortopedycznego w Bydgoszczy przy Placu Poznańskim 7. Od 1937 r. podejmuje współpracę z wojskiem, realizując zamówienia na obuwie wojskowe i poszerzając swój zakład.

23. sierpnia 1939 r. zostaje zmobilizowany w stopniu kaprała do dowództwa 15 Dywizji Piechoty. 3. września 1939 r. /Krwawa niedziela/ jako żołnierz zwalczą dyweryję niemiecką w Bydgoszczy. Następnie bierze udział w walkach w Puszczy Kampinowskiej, w bitwach pod Kutnem i nad Bzurą. Ciężko chory / pęknięcie wrzodu żołądka/ przeżywszy natarcie w Puszczy Kampinowskiej, dostaje się do niewoli niemieckiej. Leży w szpitalu w Rawie Mazowieckiej, następnie więziony w transporcie jeńców do Grudziądza, skąd jako ciężko chory zostaje zwolniony 20.10.1939 r. z niewoli niemieckiej.

28.12.1939 r. wysiedlony ze sklepu i pracowni i mieszkania przy Placu Poznańskim 7 na ulicę Dolinę 31 m 2. Tam w budynku mieszkalnym na parterze z części mieszkania urządza pracownię obuwia, uzyskuje prawo prowadzenia warsztatu obuwianego, który jest czynny całą okupację niemiecką, również podczas aresztowań i uwięzienia w gestapo, prowadzona dalej przez żonę Władysławę.

Już w grudniu 1939 r. nawiązuje kontakty z byłymi podoficerami zawodowymi z macierzystego pułku i byłymi klientami. 1. marca 1940 r. wstępuje do ZWZ, zostaje zaprzysiężony przez ppor. Henryka Jasińskiego ps. "Kuno", przyjmując pseudonim "Kiliński". Udostępnia swoje mieszkanie jako "Punkt kontaktowy" dla Pomorskiej Komendy Okręgu ZWZ/AK.

Do pracy konspiracyjnej zostaje również wciągnięta żona Władysławę ps. "Kalin", "Teresa" oraz w 1943 r. córka Maria ps. "Bystra".

Do punktu kontaktowego przybywali jako. klienci ppor Henryk Jasiński ps. "Kuno", kpt Józef Chyliński b. szef sztabu i Kom. Okr. AK ps. "Kamień", "Piotr", kpt Józef Gruss ps. "Starszyński", "Stanisław",

1/11/12

dr Marian Feliks Górski ps. "Rumianek" oraz łącznicy - małżeństwo Tadeusz i Maria Spodniewscy z Brodnicy-Golubia, Franciszek Grobowski ps. "Benó" z ul. Pomorskiej 17, Kazimiera Bartel ps. "Jadwiga", z ul. Sniadeckich 38, J. Roenspiss z ul. Sniadeckich 34, Kazimiera Hoffmann z ul. Sługiej, Teresa Rux z ul. Poznańskiej 1.

wykorzystując biegłą znajomość języka niemieckiego oraz zdolności nawiązywania kontaktów z klientami niemieckimi K.O.AK Pomorze do-kooptował Leona Tojsę do ścisłych władz sztabu, poruczając mu zadania "Specjalne".

Zadania polegały na organizowaniu kontaktów konspiracyjnych z zakresu akcji sołeniowej łączności wewnętrznej i zewnętrznej/ np. kontaktował mjr J. Grussa z organizacją "Miecz i Pług" -z-ą K. Pom. Augustynem Trągerem ps. "Sęk"./ Zbieranie informacji o zakładach amunicji i innych wojskowych fabrykach przez zatrudnionych tam pracowników np. b. wachmistrza 16 P Ułanów J. Michalskiego, który zginął podczas bombardowania aliantów w zakładach wojskowych w Malborku, przed śmiercią dostarczył cennych informacji.

W celu maksymalnego bezpieczeństwa "punktu kontaktowego" w mieszkaniu na Dolinie 31, otrzymał polecenie niesprzeciwiania się wpisowi na listę III grupy / zał. 3/, odebraną mu podczas III areaztowania przez gestapo w 1944 r. /zał. 6/, co ułatwiało swobodę poruszania się i możliwość wyjazdów do Warszawy m.i. do gen. Bora Komorowskińskiego, kontakt na Al. Jerozolimskich - z Ireną Chylińską, ul. Wilczą oraz na terenie innych miast jak: we Włocławku- melina mjr J. Grussa- ogrodnictwo Guzewskich, Kutno, Jabłonowo, Brodnica /Dulski/, Grudziądz /Józefa Sierowskiewskiego/, Toruń / Cieszyński/.

Wyjazdy motywowano tym, że jako członek cechu zmuszony był załatwiać towar /skóry/ dla warsztatu obuwniczego. Koresystał również z zezwoleń wyjazdu "Passierschein" wystawianych przez Starszego

1/11/13

4

Cechu niemiec Roberta Pankratza, oraz na dokumenty otrzymane z organizacji AK.

Otrzymał następujące odznaczenia:

- Srebrny Krzyż Zasługi z Mieczami - rozk.K.G. nr 120/B.P. z 12.08.44 oraz rozk.K.O.nr 82/P z dnia 10.10.1942 r.
  - Krzyż Walecznych - rozk.K.G. nr 101/B.P. z 15.08.1943 r.
  - Virtuti Militari V kl. rozk.K.G. nr 732/273/B.P II z dnia 26.04.44 oraz K.O. z dnia 28.05.1944 rej.w Kantorsze pod nr 129 z dnia 18.05.1944 r.
  - Medal Zwycięstwa i Wolności 1945 r. - 378-75-151 z dnia 30.04.1975.
- Leon Tojsa otrzymał zwanz na podporucznika rezerwy - rozk.K.G. nr 733/B.P z dnia 26.04.1944 rejestrowany w Kantorsze pod nr 128 z dnia 18.05.1944 r.

Aresztowania:

1. kwiecień 1942 r. do 26.10.1942 , z domem sąsiadów , niemiec nazwiskiem Koeck z Cottbus, dokonane rewizji i konfiskaty towaru/skór/ oraz 2 radiodbiorników,irzymany w śledstwie jako więzień śledczy, dodatkowo w lipcu 1942 r. prześluchiwany przez gestapo z Gdańska, które bezskutecznie poszukiwało siedziby Komendanta Okręgu Pomorze.
2. Aresztowanie 7.05.1943 - listopada 1943 r. przez gestapo, na skutek "wgypy" w Bydgoszczy, jako "Zakładnik", ponieważ niemiecy wyznaczili nagrodę za ujęcie ppłk.J.Chylińskiego w wys. 10 tys. marek.

W czasie pobytu w gestapo w Bydgoszczy pracując w warsztacie rzemieślniczym zorganizował siatkę i możliwość przetrwania depozytów /więźniów wyznaczonych do transportu/ i grypsów oraz różnych cennych dla organizacji wiadomości - umieszczonych w

3/11/14

narzędziach /^{AK} opytach z drewna ze schowkami/przewożonych z gestapo i do gestapo przez córkę Marię, małoletnią, która zawoziła je na wyznaczone punkty kontaktowe, a także do rodzin bezpośrednio np. Wrzesińskich, Zurewskich, Cieszyńskich, Dybowski i. i. Organizował również przeniesienia kolegów do pracy w warsztacie szewskim lub krawieckim np. kol. Szalę, Wrzesińskiego. Więźniowie niejednokrotnie dzięki temu mieli możliwość leczenia ran, które zostały im zadane podczas przesłuchań.

W czasie pobytu w gestapo kontaktował się z por Bernardem Mrozińskim, J. Roenspissem, bywali nawet razem skuci kajdanami i prowadzeni na przesłuchanie z więzienia na Węłach Jagiellońskich - na Bielawki. Do więzienia gestapo w Gdańsku transportowany był / niedopatrznie Niemców / z ptk Rudolfem Ostriańskim ps. "Aureliusz", uwięzionym podczas przejazdu do Bydgoszczy już w Inowrocławiu. Miał się zjawić na Dolinie 31.

We więzieniu w Gdańsku przesiedział około 3 miesiące, ciężko przesłuchiwany, bity, i oczekujący na transport do Stutthofu. W tym czasie żona Władysława znalazła "dojście" i spowodowała, że odesłano go KM spowrotem do więzienia do Bydgoszczy. W następstwie porażek dyr fabryki obuwia niemieca nazwiskiem Fingier / junior /, został zwolniony w listopadzie na tzw. "przynętę". Dom był obserwowany i często odwiedany przez Gestapo, sprawdzana była okresowo tzw. "Kundentaliste". Lena Tejsa musiał się okresowo meldować w gestapo.

- Trzeci raz został aresztowany na skutek "wpadku" z Grudziądza w początkach marca 1944 r. Aresztowane również jego dalszego krewnego z Grudziądza Józefa Sierosławskiego (którego L.T. wprowadził do AK, w jego obecności naprzysiężony w Bydgoszczy w mieszkaniu Kazimierzy Hoffmann na ul. Długiej/. Po bezskutecznej i dokładnej rewizji, jak i w roku ubiegłym poddany tym samym przesłuchaniom. Zaowu prace w

11/15

warsztatach rzemieślniczych dala możliwość przetrwania, tymbarciej że stan jego zdrowia ciągle się pogarszał. Okres powstania Warszawskiego odczuwało się zmniejszonymi represjami względem Polaków, a pracująca przez zachłannych Niemców- oprawców zbliżająca się klęska Niemiec, a przede wszystkim przekupność SS-manów /Hauptsturmführer Konrad i. i./, wprost nieprawdopodobnie sprawiła, że został zwolniony 23.10.1944 r. pod dozór policji.

Będąc we więzieniu Leonowi Tojzys odebrano przynależność do III grupy /zak. 6/.

Przez cały okres okupacji, nawet podczas aresztowań Leona Tojzy, żona Władysława prowadziła pracownię obowiązkową i utrzymywała w dalszym ciągu łączność ze sztabem AK- wbrew zdrowemu rozsądkowi- kiedy to "Spalone" mieszkanie było mimo wszystko jeszcze bezpieczne. Czynności łączności wykonywała wówczas córka Maria ps. "Bystra".

Zaraz po wkroczeniu wojska polskiego i sowieckiego po 23. stycznia 1945 r., wszyscy ocaleni członkowie sztabu AK spotkali się w mieszkaniu na Dolinie 31. Praybali ppłk. J. Chyliński, mjr J. Gruss, który przybył wprost z więzienia z Łodzi, ciężko chory, owrzodzony, płk. J. Pałubiński. Następnie wrócili więźniowie ze Stutthofu - Franciszek Chorsy Grębowski /brat Władysławy/, J. Eichstaedt- chorzy na tyfus, unieszkodzeni przez Leona Tojzys w szpitalu zakaźnym na ul. Seminaryjnej i dożywiani przez rodzinę Tojzów do czasu ich wyzdrowienia.

Praca konspiracyjna nie ustawała, mieszkanie w dalszym ciągu było punktem kontaktowym.

I tak 21.08.1945 r. Urząd Bezpieczeństwa zorganizował "Kocioł" przez 3 dni, zatrzymano wielu klientów, a także po szeregowej rewizji aresztowano Leona Tojzys i zebrano na przesłuchanie. Dzięki wiadomemu "znakowi" podczas kotła uratował się mjr J. Gruss /aresztowany później w innych okolicznościach/. W tym samym czasie w "kotle"

31/1/16

urządzonym przez UB, mimo nieudanej ucieczki i skoku z I piętra aresztowano ppik. J. Chylińskiego w mieszkaniu Teresy Kuk przy ul. Poznańskiej 1. Po przesłuchaniach Leona Tojzę odtransportowano /bardzo chorego/ do domu i aresztowano żonę Władysławę. Podczas rewizji znaleziono dokumenty "in blanco" mogące służyć podziemnej organizacji, a także obciążające Władysławę Tojzę, ponieważ były schowane w ^{jej} rzeczach osobistych. Urząd Bezpieczeństwa wszystkich aresztowanych / 36 osób / przewiózł do Gdańska, gdzie przez 10 miesięcy byli więzieni do czasu rozprawy / oprócz J. Chylińskiego i J. Pażubickiego /, na skutek zastosowania amnestii.

Po powrocie z więzienia Józefa Chylińskiego, wciąż obserwowanego przez UB, Leon Tojza zorganizował przerzu na zachód przez pomarzanego w więzieniu w Gdańsku mesenara Kopiczkiego, którego siostrzenicę Klębieta Szczepańska załatwiła swoimi kanałami przerzuty. Żona Władysława konwojowała J. Chylińskiego do Gdańska, a córka Maria przewoziła niezbędne dokumenty również do Gdańska.

Major J. Grusz był sędzią w Warszawie i dostał wyrok 10 lat.

Praca konspiracyjna zakończyła się, bowiem rozpoczął się okres represji:

W 1948 r. została zlikwidowana pracownia obuwia na Dolinie 31. Stan zdrowia coraz bardziej się pogorszał. dr Marian Górski został dyrektorem Centrali Zielarskiej, gdzie od 1.05.1948 r. zatrudnił Leona Tojzę na stanowisko kasjera. Po misie dyrekcji i wielu szykanach, ponieważ okazało się, że Leon Tojza był "wrogiem Polski Ludowej" - od 31.10.1952 r. został zwolniony z pracy. Z taką opinią szukał bezskutecznie innej pracy, którą dopiero otrzymał po 7 miesiącach z zastrzeżeniem, że może pracować tylko jako pracownik fizyczny. Od 16.05.1953 do 15.09.1953 pracuje "Przejsciowo" w Zakładach Rymarskich., później od 16.09.53 do 15.12.53 w Zakładach Sprzętu Okrętowego w Bydgoszczy.

Od 1.01.1954 r. podejmuje pracę umysłową w Bydgoskich Zakł. Dezynsekcji: Dezynsekcji i Deratyzacji, następnie służbowo przenosi się do Pozna-

1/11/17

nia do Pozn., Zakł. Dezynsekcji, Dezynsekcji i Derytyzacji od 21.03.58 i mieszka na Samotulskiej 18 m 4. Tam pracuje do 14.01.1964 r. i z powodu resekcji doładka i astmy oskrzelowej przechodzi na rentę inwalidzką.

Niskie pensum i niemożność dodatkowej pracy powoduje rozprószenie starań o przyjęcie do ZBOWiD-u, co trwa 4 lata i po wielu perturbacjach i osobistych interwencjach ppłk. J. Chylińskiego z foranctwami u płk. Sanojcy i Rodoszywa w 1976 r. usnane przynależność Leona ~~Tejsy~~ Tejsy do Armii Krajowej i nadano mu uprawnienie kombatanckie/szk.7/. Rentę inwalidy wojennego otrzymuje sąledwie kilka miesięcy, umiera 29.kwietnia 1977 r., pochowany na cmentarzu na Junikowie w Poznaniu.

Z działalności pozkowskiej, z sądu archiwum A.C. Pomorsko przy współudziale dr. M. Wozniaka zostaje sporządzony mikrofilm, który /late ciele mdziemięte/ przewozi do Londynu red. Alojzy Kencolewski.

Leon Tejsa prowadzi rozległą korespondencję z ppłk. J. Chylińskim, Cieszyńskim, i. i. Kontaktuje się z dr. Chruszowskim, Janczowskim - w związku z ukazującymi się publikacjami książkowymi, wymienia uwagi, koryguje znane mu fakty.

Utrzymuje kontakty z byłymi członkami Ak. Major Józef Gruss po wyjściu z więzienia odwiedza Leona Tejsę w Poznaniu i utrzymuje dawne więzy, jest częstym gościem, ponieważ J.C. w Poznaniu bywa u krewnych na ul. Zakręt i Pabrowskiego.

Zły stan zdrowia po przeżytych doświadczeniach wojennych i epwojennych nie pozwala Leonowi Tejsie dośledzić esenów, kiedy to przynależność do Armii Krajowej może być dokumentowana, umiera przedwczesnie w 1977 r.

Dokumenty:

1. fotografie
2. zaświadczenie J. Chylińskiego z dnia 15.10.1971 r.

3/1/18

- 3. zaświadczenie J.Chylińskiego z dnia 24.04.1972 r.
- 4. zaświadczenie Leona Tojay z dnia 28.07.1975 r. do ZUS-u
- 5. zaświadczenie o zwolnieniu L.T. z więzienia gestapo 23.11.44 r.
- 6. zaświadczenie pismo prez. w Bydgoszczy - do więzienia gestapo z 18.06.1944 r. dla L.T.
- 7. list J.Chylińskiego do Redonżawa z 11.11.1974 r.

Poznań, dnia 12.03.1991 r.

releceję opracowano na podstawie posiadanych archiwaliów i releceji żony - przez córkę Marię

[Signature]
/mgr Maria Tojza Mańkowska/
Poznań, ul. Ściegiennego 124/1

Zakład Urz. Spół. Oddział w Poznaniu	
Orzyczone dnia	Zakaz
28. IIP. 1975	
Opisano : Wpisy	
Data	

Załącznik nr 3
dot: OI 527403

1/11/19

w i a d c z e n i e

Celem wyjaśnienia istotnych okoliczności związanych z zwolnieniem mnie z aresztu Gestapo w Bydgoszczy oświadczam co następuje :

W dniu 6.3.1944 r. zostałem aresztowany w ramach akcji G-po mających na celu rozbięcie Sztabu Pomorskiego Okręgu Armii Krajowej.

Już w początkowej fazie śledstwa G-po było ujście Szefa Sztabu mjrca /ppłka/ Józefa Chylińskiego który używał wówczas pseudonimu "Kamień". G-powcy byli zorientowani, że nasze mieszkanie stanowiło jego najpoważniejszy punkt kontaktowy. Sądzę także, że G-powcy domyślali się na temat funkcji jaką pełniłem w Sztabie Okr. Pom. A.K. - choć nieposiadali na to żadnych dowodów.

/Później wówczas funkcję Ofic. do specj. poleceń używając pseudonimu "Kamień" w stopniu ppłk. Sz. wojsny./

Od chwili aresztowania byłem poddany metodom śledczym, które miały na celu złamanie mojej postawy fizycznej i psychicznej: Kilku godzinne oczekiwanie na korytarzu w postawie zasadniczej twarzą do ściany przed każdorazowym przesłuchaniem, - bicie po twarzy - spowodowanie złamania mostka górnej szczęki i wybitcie trzech zębów - bicie pejszem po całym ciele co spowodowało utratę przytomności - a po jej odzyskaniu pisanie własnych zeznań w języku niemieckim do końca dnia. W przerwach obiadowych podawano mi gorącą supę bez łyżki - zmuszając do zjedzenia obiadu na poczekaniu powodując straszne poparzenie przewodu pokarmowego - w wyniku czego powstały w okresie późniejszym wrzody żołądka / w 1960 r. musiałem się poddać resekcji/.

W każdej przerwie w przesłuchaniach musiałem wykonywać setki przysiadów i głośno liczyć wskutek czego nastąpił u mnie wypadek kiszki stolcowej, rozedma płuc i później rozstrzenie oskrzeli obu płatów płuc.

W czasie śledstwa śledzono nieprzerwanie wskazania aktualnego pobytu "Kamienia" /mjrca J. Chylińskiego/. Kiedy wszystkie próby złamania mojej postawy nie dały wyniku, proponowano mi korzyści materialne i różne przywileje /oraz 10.000 marek /

1/1/20

nagrody/ za pomoc w ujęciu "Kamienia".

W tym okresie była moja żona często odwiedzana w domu przez G-po oraz przesłuchiwana w siedzibie G-po.

W dniu 23.10.1944 r. zostałem zupełnie niespodziewanie /wyczerpany fizycznie i psychicznie do ostatecznych granic/ zwolniony ^{uważa} pod/z desór policyjny. Byłem przeświadczony, /wskazywała na to stała obserwacja mieszkania i mojej osoby/ że G-powcy sądzili, że będę próbował się z "Kamieniem" skontaktować. Przy pomocy łączności organizacyjnej przy bezpośrednim udziale mojej żony Władysławy i córki naszej Marii /wówczas 13-letniej/ udało mi się przekazać odpowiednie ostrzeżenie Kom. Pom. Okr. A.K., który przez G-po nie został rozszyfrowany. W ten sposób uniemożliwiłem aresztowanie "Kamienia" a także jestem głęboko przeświadczony, że walcie przychyliłem się do działania Kom. Okr. A.K. do końca wojny.

Największą satysfakcją dla mnie i mojej żony było odznaczenie nas przez Radę Państwa P.R.L. w dniu 19.6.1975 r. "Medalem Zwycięstwa i Wolności" Nr 378-75-151 i 368-75-136.

Dodaję, że moja postawa w tylunijnym śledztwie w G-po została także wysoko oceniona przez Kom. Okr. Pom. A.K. czego dowodem było nadanie mi "Wirtuti Militari" V.kl. dowód w aktach tat. ZUS.

Leon Tajza

/Leon Tajza/

Zakład Miesz. Spół. Udział.	
Orzeczono dnia	Zatwierdza
28. LIP. 1975	
Kana	Orzeczono i 1975
data	

11/21

TOJZA LEON BRONISZAW ps. "Kiliński" / 1906 - 1977 / st. sierż.,
podpor. rzemieślnik. Inspektorat Bydgoszcz. Komenda Okręgu Pomor-
skiego. Kurier m.i. do gen. Bora Komorowskiego, oficer do specjal-
nych poruczeń, przez całą wojnę mieszkanie w Bydgoszczy przy ul.
Dolinie 31/2 było "punktem kontaktowym" Pomorskiego Okręgu K.O.
ZWZ/AK. Archiwum Szefa Sztabu Pom. AK ppłk. J. Chylińskiego przechowa-
no do 1983 r. w Poznaniu.

Urodzony 7.12.1906 r. w Koronowie pow. Bydgoszcz, z ojca Antoniego
i matki Teofili Januszkowskiej, kierownika elektrowni w Koronowie.
Posiadał wykształcenie podstawowe i zawodowe, przed wojną prowad-
ził sklep i pracownię obuwia ortopedycznego i wojskowego. W 1939 r.
zmobilizowany /MOB/ 15 DP, walczył pod Kutnem, w Puszczy Kampino-
wskiej, nad Bzurą. Nawiązał kontakty z byłymi klientami wojskowymi.
1.3.1940 r. zaprzysiężony został jako żołnierz ZWZ/AK przez por.
Henryka Jasińskiego ps. "Kuno". Podczas pracy konspiracyjnej werbował
nowych członków, organizował kontakty z zakresu akcji secleniowej
wewnętrznej i zewnętrznej, zbierał dane o zakładach amunicji, nie-
mieckich fabrykach broni. Jako kurier odbywał podróże do Warszawy,
Kutna, Brednicy, Jabłonowa, Grudziądz, Torunia. Był 3-krotnie
aresztowany przez gestapo / III-IX/1942, V-XI/1943, III-X/1944 / -
łącznie 22 miesiące / osadzony w więzieniach Bydgoszczy i Gdańska,
23.10.1944 r. zwolniony pod "dozór policji".

Po wyzwoleniu Bydgoszczy mieszkanie przy ul. Dolinie 31/2 stanowiło
w dalszym ciągu "punkt kontaktowy Pom.K.O. gdzie spotykali się wszys-
cy powracający z więzień. Dnia 21.8.1945 r. UB zorganizowało w
Bydgoszczy "kotły", m.i. L. Tojza został aresztowany, po przesłu-
chaniu jako ciężko chory zwolniony pod nadzór UB. Natomiast wśród
36 aresztowanych znalazła się żona Władysława Tojza ps. "Teresa",
wywieziona do więzienia w Gdańsku przez 10 miesięcy. Po powrocie

1/1/22

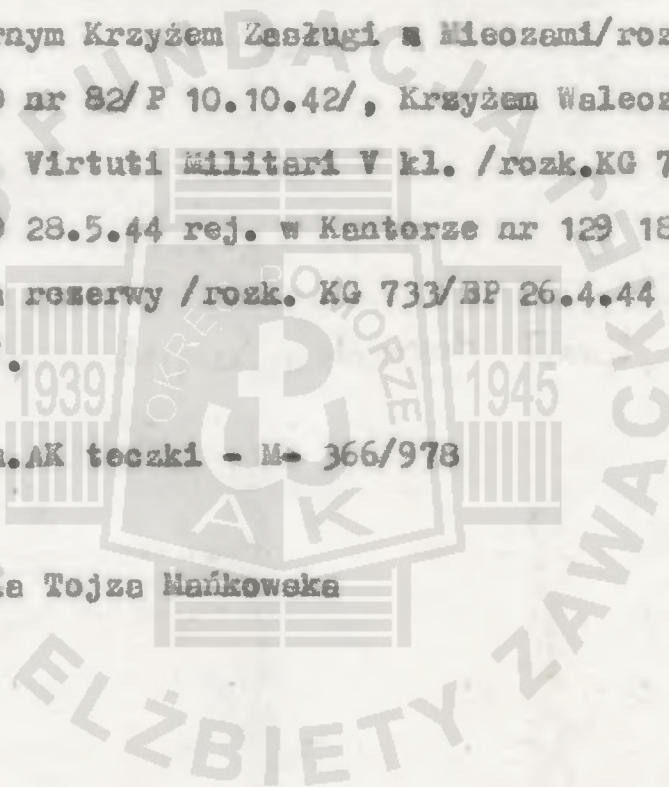
aresztowanych do Bydgoszczy, dzięki zastosowanej amnestii. W 1947 r. zorganizował "przerzut" ppłk. J. Chylińskiego do Szwecji. Następnie zlikwidował pracownię i sklep rozpoczął pracę jako prac. umysłowy w Centrali Zielarskiej. Represjonowany, okresowo zwalniany z pracy w 1952/53 uznany za wroga PRL, w 1958 r. przeniósł się do Poznania w ramach przeniesienia służbowego/ pracował w DDD/. W 1962 r. z powodu choroby przeszedł na rentę inwalidzką, zmarł 29.4.1977 r. w Poznaniu, pochowany na cmentarzu na Junikowie.

Odniesiony Srebrnym Krzyżem Zasługi a Mieczami /rozk. KG nr 120/BP 12.8.12.8.42, rozk. KO nr 82/P 10.10.42/, Krzyżem Walecznych /rozk. KG nr 101/BP 15.8.43/, Virtuti Militari V kl. /rozk. KG 732/273/BP II 26.4.44, rozk. KO 28.5.44 rej. w Kantorze nr 129 18.5.44/, awans na podporucznika rezerwy /rozk. KG 733/BP 26.4.44 rej. w Kantorze nr 128 18.5.44 /.

Zródła: Arch. Pom. AK teczki - M- 366/978

Opracowała: Maria Tojza Mańkowska

A.M.
15.11.92

Tojza Leon Bronisław ps. "Kiliński" (1906-1977) ~~st. sierż.~~,
oficer do zadań specjalnych KO AK Pom.

Ur. 7.XII.1906 r. w Koronowie pow. Bydgoszcz, syn kierownika elektrowni w Koronowie, Antoniego i Teofili z d. Januszewskiej. Przed wojną prowadził sklep i pracownię obuwia ortopedycznego i wojskowego. Służbę wojskową w latach 1928-1929 odbył w 62 pp w Bydgoszczy i zakończył ją w stopniu kaprała.

W 1939 r. zmobilizowany do 15 DP, walczył nad Bzurą i w Puszczy Kampinowskiej. Ciężko chory (pęknięcie wrzodu żołądka) dostał się do niewoli niemieckiej i przebywał w szpitalu w Rawie Maz. Na skutek choroby zwolniony z niewoli 20.X.1939 r. Po powrocie do Bydgoszczy w grudniu 1939 r. został wysiedlony z mieszkania, sklepu i pracowni przy Placu Poznańskim. Przeniósł się na ul. Dolina 31, gdzie założył pracownię obuwia. 1.III.1940 r. został zaprzysiężony do służby w ZWZ przez por. Brunona Jasińskiego ps. "Kuno", kmdta Insp. ZWZ Bydgoszcz. Od tej chwili werbował członków, organizował kontakty (w związku z akcją scaleniową), zbierał dane o zakładach amunicji i fabrykach broni. Jako kurier odbywał podróże do Warszawy, Kutna, Brodnicy, Jabłonowa, Grudziądz, Torunia. Był trzykrotnie aresztowany przez gestapo. Zwalniany po kilku miesiącach aresztu (na skutek interwencji gestapowców, którym dostarczał doskonale obuwie), pozostawał pod nadzorem policji. Mieszkanie Tojzów w Bydgoszczy przy ul. Dolina 31, było punktem kontaktowym i skrzynką pocztową dla szefa sztabu KO.

Po zakończeniu wojny, mieszkanie to pełniło nadal funkcję punktu kontaktowego KO AK Pom; gdzie spotykali się powracający z więzień oficerowie AK. Tojza represjonowany przez UB, w 1958 r. przeniósł się do Poznania. W 1962 r. z powodu choroby przeszedł

1/1/24

na rentę inwalidzką. Umarł 29.IV.1977 r.

Zona --> Władysława ps. "Teresa" /pełniła funkcję archiwistki/ KO
AK Pom. Córka Maria (obecnie zam. Mańkowska) ps. "Bystra" ur.
24.IX.1930 r., zaprzysiężona przez Józefa Chylińskiego, pełniła
funkcję łączniczki KO AK Pom.

AP AK, T.: J. Eichstaedt, F. Gendaszek, I. Jagielska-Nowak, H.
Nowicka, L. i W. Tojza; dok. Insp. Bydgoszcz; [AK na Pomorzu...;
Chrzanowski, Konspiracja...s. 20. (Hanna Maciukówna) HM W]

1/2 Dokumenty dotyczące rektora - Leona Tojzy

1. Pismo prezydenta Bydgoszczy z 18.06.1944r.
(L. ds. 22/b-d/382/44) do więzienia gestapo
adresowane do Leona Tojzy w sprawie
pozbawienia go niemieckiej grupy narodowobro-
wczej, kserokop. oryg. w j. niem. k. 1 s. 1
2. Zaświadczenie z dn. 23.10.1944r.
o zwolnieniu Leona Tojzy z więzienia,
kserokop. oryg. w j. niemieckim k. 1 s. 2
3. Zaświadczenie Józefa Chylińskiego z
24.04.1972r. utwierdzające przyjęcie przez
L. Tożę III gr. listy narodowobrończej,
kserokop. oryg. (odpisu) k. 1 s. 3
4. "Opisadzenie świadka" Tojzy Leona z
20.05.1974 o konspiracyjnej działal-
ności Franciszki Gendeszek, kop. odpisu
oryg. (mpis.) k. 1 s. 4
5. Zaświadczenie Józefa Chylińskiego z
15.10.1971 (Toronto) o działalności, stop. woj.
i odnawieniach Leona Tojzy, kserokop.
oryg. k. 1 s. 5

Der Regierungspräsident

Geschäftszeichen: 22/b-d/382/44.

Im Antwortschreiben bitte anzugeben

An den Häftling
Leo Tojza - *Leo Tojza*
Bromberg
Polizeigefängnis
Gr. Bergstr. 8.

Bromberg, den 18. Juni
Hermann-Göring-Straße 39

1944. *3/2/11*

Infolge staatsfeindlicher und landesverräterischer
Betätigung, worüber Beweise vorliegen, wird Ihnen der
Ausweis der deutschen Volksliste entzogen.
Gleichzeitig werden Ihnen die mit dem Besitz des
Ausweises verbundenen Rechte aberkannt.

Der Regierungspräsident

I. Doll I. A.

Schreiber

10000 17300

Gefängnis
der Staatspolizeistelle
Bromberg.

Bromberg, den *23. Okt.* ^{1/12/24} 194*4*.

B e s c h e i n i g u n g !

(Nur zur Erlangung von Lebensmittelkarten)

Der -- Die *Gajza, Leo*
geb. am *7. 11. 06.* in *Wroclaw*
zuletzt wohnhaft in *Bromberg, Galstr. 31.*
ist entlassen und bis zum heutigen Tage gepflegt worden.

Im Auftrage:

W. Kraus
Gefängnis *31 - O. Loh*
der Staatspolizeistelle
Bromberg *angeordnet*

24. X. 44
+ J. H.

Odpis.

1/2/3

Józef Chyliński
19 Paulson Rd.
Toronto 15
Kanada

Toronto 24.4.1972.

Z a s w i a d c z e n i e

Niniejszym zaświadczam, że ppor. Leon Tojza ps. "Kiliński" ur. 7.12.1906 w Koronowie woj. Pomorze, z rozkazu Komendy Okręgu Z.W.Z. AK Pomorze przyjął III grupę listy narodowościowej niemieckiej w celu utrzymania pracowni obuwia i mieszkania jako lokalu konspiracyjnego dla Sztabu Komendy Okręgu AK Pomorze.

Jako oficer łącznikowy-kurier do Komendy Głównej AK był w szeregach Z.W.Z.A.K. od dnia 1.3.1940 do 14.5. 1945 r..

Pomimo jego trzykrotnego aresztowania przez G-po był nieprzerwanie członkiem A.K.

1. początek kwietnia 1942 do końca października 1942 r.
2. " maja 1943 do " listopada 1943 r.
3. " marca 1944 do " października 1944 r.

Czas pobytu w areszcie i więzieniu w Bydgoszczy i Gdańsku - 22 miesiące przekazywał bardzo cenne wiadomości, które umożliwiły bezpieczeństwo pracy konspiracyjnej K.O.A.K. Pomorze.

Przekazywał! 1/ listy aresztowanych kto i jak zeznawał, przez co alarmowano zagrożonych, przerzucano w inny teren.

2/ planowane obławy i łapanki

3/ wszystkie wiadomości, które ułatwiały bezpieczeństwo pracy konspiracyjnej w kraju.

Ppor. Leon Tojza należał do wybitnych żołnierzy A.K.

B. Szef Sztabu i Komendant Okręgu AK
Pomorze

/-/ Ppłk. J O Z E F C H Y L I Ń S K I

PS. "Kamień" "Piotr" "Wicher" "Rekin"

Pieczęć wyciskana
bezbarwna:
Polish Combatant
Association

Branch No. 20 Toronto INC.

Stwierdzam zgodność podpisu:

B. Swiajkowski
Sekretarz Koła

Wiarygodność odpiś
Stwierdzam
Dnia 24.4.1972

Signature of Leon Tojza
Waklan E. L. S.

jest w aktach Gendaszek

1/3/4

Odpis:

Tojza Leon
ul. Szamotulska 18/4
P O Z N A Ń

Poznań, dnia 20 maja 1974 roku

O Ś W I A D C Z E N I E   Ś W I A D K A

Ja, jako uczestnik /wymienić formację Ruchu Oporu AK nazwę obozu, lub więzienie, formację wojskową od-do/: Jako uczestnik Ruchu Oporu AK od początku 1940 roku do wyzwolenia i więzień GESTAPO w Bydgoszczy, świadomy odpowiedzialności wynikającej z przepisów prawa karnego za prawdziwość podanych niżej przesłanie faktów

o ś w i a d c z a m

dowód osobisty seria NE 8483873 wydany dnia 8 kwietnia 1967 r. NO Poznań - oświadczam, że ob Franciszką Gendaszek córkę Stanisława i Helony, urodzonej dnia 30. 9. 1905 roku w Bydgoszczy jest mi nana osobiście jako uczestniczka Ruchu Oporu, /nazwę obozu lub więzienia, formację wojskową oraz okoliczności, w których świadek zetknął się z otrzymującą oświadczenie i czasokres od - do/:

Za działalność w Ruchu Oporu AK zetknąłem się z wyż.wym. w więzieniu GESTAPO w Bydgoszczy w roku 1944. Jej odważna postawa i koleżeńskość - szczególnie w czasie okresowego zatrudnienia w kancelarii GESTAPO wzbudzały u wszystkich współwięźniów powszechne uznanie, jej patriotyczne zachowanie były dla nas wzorem.

Wyżej wymieniona posiadała pseudonim "Teresa" i pełniła funkcję - brała udział /w tej części pisuje się: przebieg służby i działalności w czasie walki z okupantem hitlerowskim, pełnioną funkcję, stopień wojskowy, w jakich była oddziałach, grupach, placówkach, pod czym dowództwem, kierownictwem, udział w akcjach bojowych i innych, w jakich miejscowościach, nazwa obozu itp. wszelkie zmiany i czasokres od - do/:

od początku okupacji małżeństwo Gendaszekowie brali czynny udział w Ruchu Oporu. Ob Franciszka Gendaszek pełniła funkcję sekretarki Szefa Sztabu Okr.Pom. płk Józefa Chylińskiego, udostępniając swoje mieszkanie do działalności konspiracyjnej. Przez tego pełniła funkcję kurierki na obszarze Pomorza.

Jeśli świadek jest członkiem ZBoWiD, powinien wpisać numer legitymacji członkowskiej wydanej przez Zarząd Okręgu w numer legitymacji członkowskiej 23228 wydanej przez Zarząd Okręgu w Poznaniu 24. 8. 1972 roku.-

Prawdziwość powyższych danych
stwierdzam własnoręcznym podpisem
/-/ Leon Tojza ps. "Kiliński"

Za zgodność odpisu:

Jozef Chylinski
19 Paulson Rd.
Toronto 15
Kanada

Toronto 15.10.1971r.

7/2/5

zaw do 6300/
nel LTojza 1/1/91

Z A Ś W I A D C Z E N I E

Niniejszem zaświadczam że Ppor. Leon Tojza, ps. "Kiliński" był w szeregach A.K. Okregu Pomorze od dnia 1.3.1940 do dnia 14.5.1945. Awansowany do stopnia Ppor.rez.-zasada rozkaz K.G.Nr.733/B.P. z dnia 26.4.1944 rejestrowanym w Kantorze pod Nr.128 z data 18.5.1944r. Odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami nadanego w oparciu zasady rozkazu K.G.Nr.120/B.P. z dnia 12.8.1945 oraz rozkazu K. Okr.Nr. 82/P. z dnia 10.10.1942. Odznaczony Krzyżem Walecznych po raz pierwszy, podstawa rozkazu K.G.Nr. 101/B.P. z dnia 15.8.1943. Odznaczony Virtuti Militari V.Kl. nadanego w oparciu zasady rozkazu K.G.Nr.732/273/B.P./I z dnia 26.4.1944 oraz K.Okr. z dnia 28.5.1944-rej. w Kantorze pod Nr.129 z dnia 18.5.1944.

B.Szef Sztabu i Komendant Okregu A.K.Pomorze

Jozef Chylinski
Ppik. JOZEF CHYLINSKI

Ps. "Kamien, Piotr, Wicher, Rekin."

Niniejszym stwierdzam zgodność z przedłożonymi dokumentami.

Borys Swiejkowski
Borys SWIEJKOWSKI, Sekretarz
Koła SPK No.20.

I/3 Inne materiały dokumentacyjne :-
Józef Leom

1. Pismo Józefa Chylińskiego w sprawie weryfikacji por. rez. Leona Józefa i sierż. rez. Władysława Józefa napis bez daty, kserokop.

k. 1 s. 1

J. Chyliński
19 Paulson Rd.
Toronto, M6M 2H2
Canada.

11. 11 74

13/1

Wielce Szanowny Panie Pułkowniku. (RedonTaw)

Jako były szef sztabu i Komendant Okręgu Ak. Pomorze, zwracam się z uprzejmą prośbą o weryfikację byłych żołnierzy AK. Okręgu Pomorze.

1) Ppor. rez. Leona Tejza ps. "Kilinski."

2) sierż. rez. Wł. Tejza ps. "Teresa"

Wyżej wymienieni należą do byłych żołnierzy Ak. - Jako wybitni, zasłużeni i odwinni o doskonałych wynikach w pracy konspiracyjnej.

Zwróciłem się w tej sprawie do Płk. Sanojcy, któremu udało się w Gł. Zarządzie ZBoWiD-u zasłaniając się przepisami.

Dokumenty wyżej wymienionych są w posiadaniu u Mgr. M. Woźniaka, który pi-
sze historię AK. Okręgu Pomorze. Adres - ul. Inżynierska 1 B m 6 61-727
Poznań.

Mam nadzieję że Pan Pułkownik jako Vice-Prezes będzie mógł w tej spr-
wie pomóc.

Zacze wyrazu głębokiego szacunku i poważania

Kamień-Wieher Józef Chyliński

II. Materiały uzupełniające relacje -
- Tożsa Leon:

1. Andrzej Niewczasny, art. Bydgoski
Giliński, onyż. - brak źródła k. 2 s. 1-2
2. Maria Stanikowska, biogram, Tożsa Leon
Dromistał ps. "Giliński", [w:] Słow. biograficzny
konspiracji pomorskiej 1939-1945,
Toruń 1994, w. 1, s. 211, kserokop. k. 1 s. 3

BYDGOSKI KILINSKI

ANDRZEJ NIEUWAŻNY

MIMO UPLYWU LAT, na światło dzienne wydobywane są ciągle nowe ciekawe dokumenty i świadectwa walki i męczeństwa mieszkańców Pomorza w II wojnie światowej. Na niedawnym zebraniu toruńskiego Oddziału Klubu Historycznego Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego panowie Zbigniew Mówka i Grzegorz Górski przedstawili losy i wartość ujawnionego trzy lata temu archiwum szefa sztabu Okręgu Pomorskiego AK ppłk. **JÓZEFA CHYLIŃSKIEGO** ps. „Kamień”, „Piotr”.

Losy archiwum były niezwykle, tak jak niezwykła była postać jego twórcy — urodzonego w 1904 r. w Jabłonowie Pomorskim ppłk. Chylińskiego — oficera zawodowego WP, obrońcy Modlina we wrześniu 1939 roku. Tuż po kapitulacji rozpoczął on pracę w konspiracji — najpierw w Służbie Zwycięstwu Polski, potem w Związku Walki Zbrojnej i Armii Krajowej, pełniąc nieprzerwanie funkcję szefa sztabu Okręgu Pomorskiego SZP/ZWZ/AK. Ciągłość służby ppłk. Chylińskiego jest ewenementem w skali całego Państwa Podziemnego; mimo niesłychanie trudnych warunków, mimo aresztowania dwóch z trzech komendantów Okręgu Pomorskiego ZWZ/AK, dzięki ruchliwości i dobrej organizacji, zdołał uchronić i siebie i większość archiwum.

dzić różne sprzęty gospodarstwa domowego, w których ukryte były materiały wywiadowcze.

PIERWSZE ARESZTOWANIE Leona Tojzy nastąpiło na początku maja 1942 wskutek denuncjacji sąsiada. Dzięki zabiegom żony, po pięciomiesięcznym śledztwie został on przez gestapo zwolniony, mimo że był to okres dużej wyspy w organizacji. Drugie aresztowanie, połączone z ciężkim śledztwem, nastąpiło w rok po pierwszym. Tojza został zatrudniony w przywieziennym warsztacie szewskim. Przekupstwo strażników i interwencja jednego z niemieckich właścicieli zakładu obuwniczego doprowadziły do zwolnienia chorego już wtedy więźnia.

W pierwszych dniach czerwca 1944 r., po wyspie w Grudziądzu i po załamaniu się w śledztwie jedne-

Płk. Józef Chyliński.

Przeżycia wojenne naderwały siły małżeństwa Tojzów. W roku 1958 przenieśli się do Poznania. Leon Tojza zmarł w kwietniu 1977 r., jego żona i córka (obecnie Maikowska) mieszkają w Poznaniu do dziś.

Dopiero trzy lata temu, już po śmierci „Kilńskiego”, za zgodą mieszkającego wtedy w Kanadzie ppłk. Chylińskiego, pani Władysława Tojza ujawniła fakt przechowywania archiwum Okręgu Pomorskiego AK. Zostało ono przekazane na ręce zbierającej materiały do wojennych dziejów Pomorza pani Elżbiety Zawackiej z Torunia, cichociemnej ps. „Zo”.

Rodzina Tojzów (kwiecień 1943 r.).

11/2

Niepowszednią w tym rolę odegrało małżeństwo bydgoskich rzemieślników Leona i Władysławy Tojzów, którzy przed wojną prowadzili zakład obuwniczy przy placu Poznańskim 7, a w grudniu 1939 r. zostali przesiedleni przez okupanta na ulicę Dolna 31.

LEON TOJZA BYŁ ZNAKOMITYM SZEWCEM, do tego świetnie mówiącym po niemiecku, toteż mimo oficjalnych ograniczeń nie utracił swych wpływowych nieraz niemieckich klientów, także po powrocie z wrześnieowej niewoli i po wysiedleniu. Uzyskane od tych klientów wiadomości, wraz z nasłuchami radiowymi przekazywał zaufanym Polakom i taki był początek jego pracy w konspiracji. Zaprzysiężenie małżeństwa Tojzów w ZWZ nastąpiło w marcu 1940 roku, Leon przyjął pseudonim „Kiliński”, Władysława została „Teresa”. Mieszkanie ich i punkt kontaktowy przy ulicy Dolna były do wyłącznej dyspozycji szefa sztabu okręgu, kilku jego oficerów i łączniczek. Pplk Chyliński zamieszkał u Tojzów jako Georg Rein, zatrudniony fikcyjnie w przedsiębiorstwie budowlanym jednego z volksdeutscheów. Było to zresztą tylko jedno z wielu wcieleń pplk. „Kamienia”, do dziś zachowały się kenkarty in blanco, opatrzone jego fotografią i opieczętowane wszystkimi wymaganymi „zapami”, gotowe do natychmiastowego wpisania nowych danych.

Na przełomie lipca i sierpnia 1941 roku „Teresa” pojechała do Berlina aby zorganizować tam siatkę wywiadowczą; od tej pory do żony pplk. Chylińskiego zaczęły nadcho-

go z oficerów, aresztowano „Kilińskiego” po raz trzeci. I tym razem, za nowe buty oficerskie i inne łapówki udało się rodzinie opóźnić śledztwo i nawiązać kontakt z Tojzą i innymi więźniami, których grypsy przemycała córka Tojzów, czternastoletnia wówczas Marysia ps. „Bystra”, od 1942 r. zaprzysię-

Leon i Władysława Tojzowie z J. Chylińskim przed domem w Bydgoszczy (1940?).

żony żołnierz AK, łączniczka sztabu okręgu, za wybitną odwagę odznaczona Brązowym Krzyżem Zasługi z Mieczami. W październiku 1944 r. ciężko chory Leon Tojza został zwolniony pod nadzór policyjny, nie przeszkodziło mu to jednak wejść w Wigilię Bożego Narodzenia, dzięki pomocy przekupionej wachmanki, do więzienia i przynieść współtowarzyszom niewoli żywność i małą choinkę.

ARCHIWUM NIE JEST KOMPLETNE, pewna jego część podróŜująca wraz z pplk. „Kamieniem” została odkryta przez Niemców w Mlewie koło Wąbrzeźna — jednej z siedzib Komendy Okręgu Pomorskiego AK. Zachowane dokumenty są często w złym stanie, przynoszą jednak szereg ważnych informacji, tym cenniejszych, że dokumentacja pracy, nastawionego głównie na wywiad i działającego w bardzo trudnych warunkach (z czego często nie zdają sobie sprawy historycy badający pracę okręgów z Generalnego Gubernatorstwa) Okręgu Pomorskiego prawie się nie zachowała. W zachowanym archiwum znalazły się instrukcje pracy i łączności poszczególnych szczebli, instrukcje i rozkazy przygotowawcze do powstania powszechnego, co szczególnie cenne, z dokładnym zarysem działań poszczególnych obwodów, rozkaz dotyczący zabezpieczenia ważnych obiektów przed zniszczeniem (jego efektem było m. in. niedopuszczenie do większych zniszczeń w Gdyni i uniemożliwienie Niemcom wysadzenia dworca kolejowego w Brodnicy), meldunki i sprawozdania wywiadowcze, korespondencja z Komendą Główną AK. Materiały te są bezcenne dla historyków ruchu oporu na Pomorzu.

Mija czas, powoli odchodzi pokolenie pamiętające okupację i walkę z najeźdźcą; nie żyją już wszyscy komendanci Okręgu Pomorskiego ZWZ/AK — mjr Józef Ratajczak, plk Rudolf Ostrihansky, plk Janusz Pałubicki. Nie ma już Leona Tojzy, a w 1985 roku odszedł w Toronto pplk Józef Chyliński, którego prochy pochowano w kwietniu br. w Łodzi. Coraz mniej jest świadków walki ludności polskiej na Pomorzu w czasie ostatniej wojny. Może są wśród nas ludzie, którzy chcieliby uchronić od zapomnienia ludzi i zdarzenia tamtych lat?

Klub Historyczny Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego prosi ich wszystkich o pomoc w badaniach nad dziejami Pomorza w II wojnie światowej. Prosimy o kontakt pod adresem: p. ElŜbieta Zawacka, Toruń, ul. Gagarina 136 m. 26, tel. 17-344.

DW strona 4

Tojza Leon Bronisław ps. "Kiliński" (1906-1977), oficer do zadań specjalnych KO AK Pom.

Ur. 7 XII 1906 r. w Koronowie, pow. Bydgoszcz, syn kierownika elektrowni w Koronowie - Antoniego i Teofili z d. Januszewskiej. Przed wojną prowadził sklep i pracownię obuwia ortopedycznego i wojskowego. Służbę wojskową w latach 1928-1929 odbył w 62 pp w Bydgoszczy i zakończył ją w stopniu kaprała.

W 1939 r. zmobilizowany do 62 pp, walczył nad Bzurą i w Puszczy Kampinoskiej.

Ciężko chory (pęknięcie wrzodu żołądka) dostał się do niewoli niemieckiej i przebywał w szpitalu w Rawie Maz. Na skutek choroby zwolniony z niewoli 20 X 1939 r. Po powrocie do Bydgoszczy w grudniu 1939 r. został wysiedlony z mieszkania, sklepu i pracowni przy Placu Poznańskim na ul. Dolina 31, gdzie założył pracownię obuwia. 1 III 1940 r. został zaprzysiężony do służby w ZWZ przez por. Brunona Jasińskiego ps. "Kuno", kmdta Insp. ZWZ Bydgoszcz. Od tej chwili werbował członków, organizował kontakty (w związku z akcją scaleniową), zbierał dane o zakładach amunicji i fabrykach broni. Jako kurier odbywał podróże do Warszawy, Kutna, Brodnicy, Jabłonowa, Grudziądza, Torunia. Był trzykrotnie aresztowany przez gestapo. Zwalniany po kilku miesiącach aresztu (na skutek interwencji gestapowców, którym dostarczał doskonale obuwie), pozostawał pod nadzorem policji. Mieszkanie Tojzów w Bydgoszczy było punktem kontaktowym i skrzynką pocztową dla szefa sztabu KO.

Po zakończeniu wojny mieszkanie to pełniło nadal funkcję punktu kontaktowego KO AK Pom, gdzie spotykali się powracający z więzień oficerowie AK. Tojza represjonowany przez UB, w 1958 r. przeniósł się do Poznania. W 1962 r. z powodu choroby przeszedł na rentę inwalidzką. Zmarł 29 IV 1977 r.

Żona → Władysława ps. "Teresa" opiekowała się archiwum KO AK Pom. Córka Maria (obecnie zam. Mańkowska) ps. "Bystra" ur. 24 IX 1930 r., zaprzysiężona przez Józefa Chylińskiego, pełniła funkcję łączniczki KO AK Pom.

APAK, T.: Eichstaedt J., Gendaszek F., Jagielska I., Nowicka H., Tojza L. i W.; dok. Insp. Bydgoszcz.

AK na Pomorzu...; Chrzanowski, *Konspiracja...*, s. 20.

Maria Mańkowska

Fot. od lewej: Tojzowa W., Tojzówna M., Tojza L.

"Stow. biograficzny konspiracji pomorskiej 1939-1945",
Wyd. FRAPK F., Toruń 1994, s. 1

211

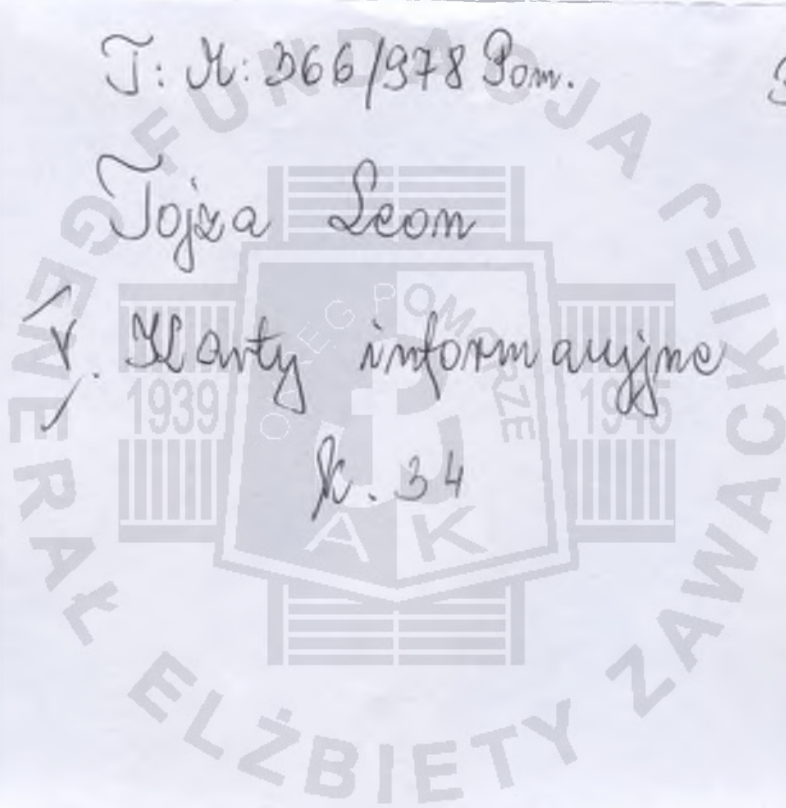
T: K: 366/378 Pom.

KO
Pomorskie

Joysa Leon

Wzrosty informacyjne

K. 34

†
1977

St. cieni Tojza L

"Kiliński"

Bydgoszcz
KO 1

oficer do zleceń spec. KO Pom
Chorosze 8 11

W Poznaniu zmarł w wieku 79 lat

śp LEON TOJZA

żołnierz AK, więzień gestapo, kawaler
Orderu "Wirtuti Militari", odznaczony
Srebrnym Krzyżem Zasługi z Miec-
zami, Krzyżem Walki i in.

Tejra Leon "Kilinski"

Bydgoszcz
K2

60-366 Porzecz ul. Granatowa 19 m4

Chyba nie ma napisat do niego o mnie
cia materiały

poslat w listach, dla informacji o rodzinie
Bartlow

Pracuj = Dobroszki = Kenc = Rostins

rodz. Bydgoszcz ul. Dolna, Kurier

ul. 7, X. 1906r. Ojciec Antoni

62 pp. Eldr. H. Kamp. Wnclm. w Konst. 1940r.

MO ofic. do zleceń specj.

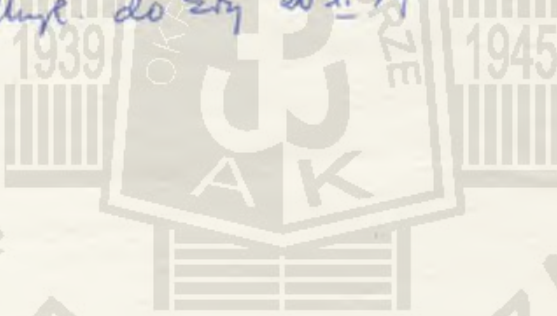
Józef Leon

"Kiliminkista"

Były
3

"Józef był awansowany do st. podpor. czerm. woj. i był odznaczony VM JK, Krzyż Wal. i SS K Z z k."

list Chył. do Stry 20 XI 79

4

†
 Z głębokim żalem zawiadamiamy, że dnia 29
 kwietnia 1977 r. zmarł ukochany mąż, ojciec,
 teść i dziadek śp.

LEON TOJZA

1939/ lat 38

ppor. AK, były więzień gestapo, odznaczony
 krzyżem Wirtuti Militari, srebrnym Krzyżem
 Zasługi z Mieczami, Krzyżem Walecznych i Me-
 dalem Zwycięstwa i Wolności 1945 r.

Pogrzeb odbędzie się w środę dnia 4 maja 1977 r.
 godz. 13.00 w Poznaniu na cmentarzu w Ju-
 rowie.

ZONA, CÓRKA, ZIĘĆ I WNUKI

Poznań, Szamotulska 18 — dawniej Bydgoszcz,
 ul. Dolina 31. (7105)

J.K.P. 2/1277

FUNDACJA
 ELŻBIETY ZAWACKIEJ
 ENERA

Tojza (i.m.n.)

Bydgoszcz 5
ZWZ

W jego mieszkaniu przy ul. Królowej Jadwigi
znajdował się punkt kontaktowy.

Zob. tom 23 - Stutthof, nr. 90, H. Szymanowicz

K.Woj.

BYDGOSZCZ
212 AK

TOJZA LEON
"KILIŃSKI"

Łob. APAK, INSP. BYDG., T.: EICHSTAEDT J., JASIŃSKI B., SZATKOWSKI L.,
SZYMAŃSKA B., WREMBEL H., EMILIANOWO, ŻBIKOWSKI W.,
BARTEL-ROGORIŃSKA K., PABIJAN A., SZARAFIŃSKI D.

Bydgoszcz
Ak 7

Tojza Leon

Arrestowany III/IV 1944, przebywał
na Walec Jagielloński

inf. w rel. Gendarski Franciszek
K 97, 1.2

K.G.

Bydgoszcz

8

Władysława i Leonie Tojea

Współpracował z nimi w sprawie dupkacji
Józef Eichstaedt, Wich mieszkał w mieście przy
nr 3 przy ul. Dolina 31 w Bydgoszczy był
punktem kontaktowym i punktem przesyłkowym

Zob. Relacja posunięta o działalność konspiracyjną
Józefa Eichstaedta [zecz. Józefa Eichstaedta w
Inspektoracie Bydgoszcz].

KKP

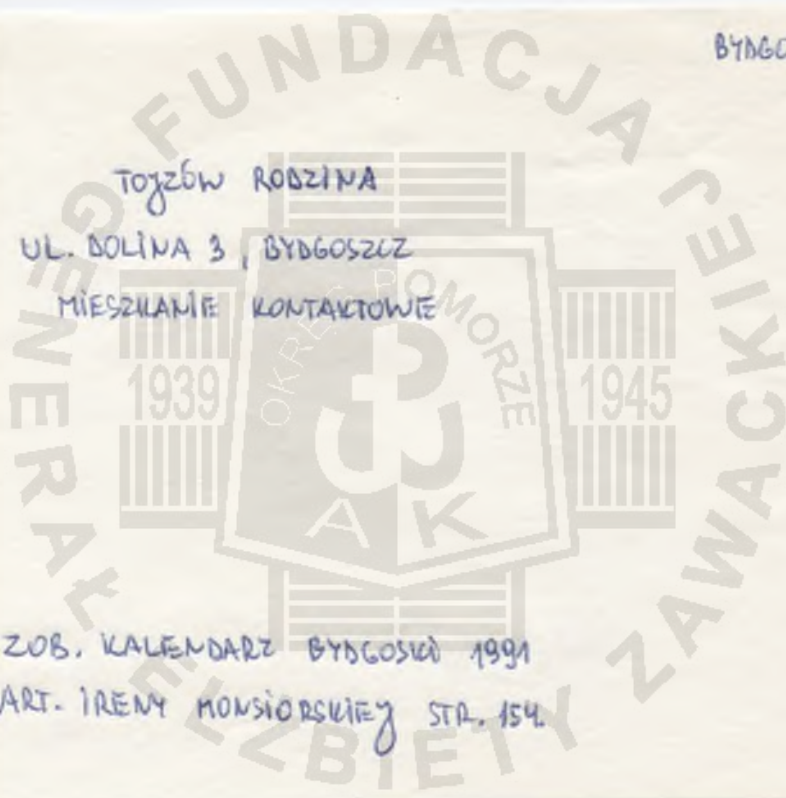
BYDGOSZCZ

9

TOJZEW ROZINA
UL. DOLINA 3, BYDGOSZCZ
MIESZKANIE KONTAKTOWIE

ZOB. KALENDARZ BYDGOSZCZ 1991
ART. IRENY MONSIORSKIEJ STR. 154.

R.M.

Ko Pam.
AK 10

st. sierż. TOJZA L. ps. Kiliński!
Oficer do służby specjalnej.

Źródło: Rel. F. Bendiga, Arch. Pam. HK,
M-305-5

A. Zak. 91

Bydgoszcz
ZWZ - AK 11

Teżra Leon
ps. "Stilinski", popr. jego mieszkaniu w
Bydgoszczy miało być kwatery Okulawskiego
/pod nazwą Ferdynand Hoffman. W czasie
pobytu Okulawskiego w Bydgoszczy
gestapo, rodzina Teżra poprzez żywno-
ściowców i księżyców uratowali go od śmier-
ci. W czasie transportu do stacji
Teżra był struty z Okulawskiem.

Dotyczy Pomorskie... z 148, 149

8.11.1994

TOJZA LEON
ps. "KILIŃSKI"

BYDGOSZCZ
AK

12

Łob. 4. J. Jagielskiej - Nowak, 120

8/11/94

Tojza Leopold
st. mierz, ppow, "Kieliniski"

Bydgoszcz
Rejon
242-174

13

- oficer do decen specjalnych Pomorskiego
Okregu 242-AK

B. Czerwinski, "Konspirowanie" str. 17, 20
K. Wojcik / VI. 94

rodzina Tojeń

Bydgoszcz
Ak?

14

Jch mieszkonie na ul. Dolina 3 w Bydgoszczy
naleziato do grupy najbardziej wykorzystywanych
punktow konspiracyjnych lezacych na boconych
ulicach.

Zr.: Momslarska, Bydgoskie kamorki konspiracyjne
s. 154.

MGr maj '94

FUNDACJA
KO BYDGOSZ
AK
15

TOJZA LEON

Zam. ul. Bohma 31. Przewodnik marntaf
sejski oraz punkt kontrolny chyliskiego
z M-HQ. Po lipadce jasińskiego w czerwiec
1942. Także także aresztowany, ale zatrudniony
w szpitalu jako nępc. z powodu choroby
choroby dołżolka ewolutowy w październiku
1942. Po roku ponownie aresztowany, dalszy
skazaniem zony przenieść do końca wojny.

1941/94 Janowski, Gestapo, s. 129

TOJZA

16

Górski Marian został aresztowany 20. 10. 1945 r.
w wyniku zorganizowania „kotła”
w mieszkaniu Tojzów w Bydgoszczy.

Tezka Górskiego Mariana M-57

1945/1944

BYDGOSZCZ

AK

KO 17

TOJZA LEON

Mąż Władysławy Tojza, siostry Franciszka
Grabowskiego, aresztowany przez gestapo.

APAK

Teczka Grabowskiego Franciszka M-88, relacja
siostry Władysławy Tojzy

17/194r.

18

TOJZA LEON

Współpracownik Mariana Górskiego, szefa
Hydrokabin II, BIP i Kredytu KO Pomorze.

Teczka Górskiego Mariana M-57°, relacja syna

88 v/94r.

KO AK

19

st.sierż.(ppor.) TOJZA LEOPOLD ps."Kiliński"/KO AK

Oficer do zleceń specjalnych KO ZWZ-AK Pom.

Zr.: B.Chrzanowski, Konspiracja rządu RP w regionie nadbałtyckim (1939-1945). [w:] Walka podziemna..., s. 132.

MGr 94

TOJZA LEON

Jeden z pierwszych organizatorów ZWZ-AK
Bydgoszcz.

HK na Pomorzu, s. 27

BYDGOSZ CZ
ZWZ-AK
KO 20

88 v/94

TOJZA LEOPOLD

21
KO AK

Oficer d/s specjalnych Pom. Okr. AK. Z polecenia szefa wywiadu Okr., Józefa Grussa jego córka Maria Mańkowska kontaktowała się z Trägerami - członkami org. Miecz i Pług [Bydgoszcz].

B. Chrzanowski, Działalność MiP, [w:] Walka podziemna..., s. 279.

MGr '94

Toni 22
AK

Fojza Leopold, ppov. cz. v., p. "Wilno"
był oficerem do specjalnych zleceń służby
pomocniczej

Komunikat II., Olsztyński Pismo Armii Krajowej, Od
"Gumolda" do LHM-u, WPH, 1993, nr 4 (146),
s. 176

ML66 94

lipiec 23
ZLWZ-AU

Tajza Leon, ps. „Kilimiski”

Przez niego wytkano do Zbiorów meldunek
o zamianach Zetoli Józefowej opacowany
na podstawie informacji zebranych przez Józefa
Olszewskiego („Andrzej”, „Kamień”).

B. Chramowski, Józef Olszewski... Stuttgart.

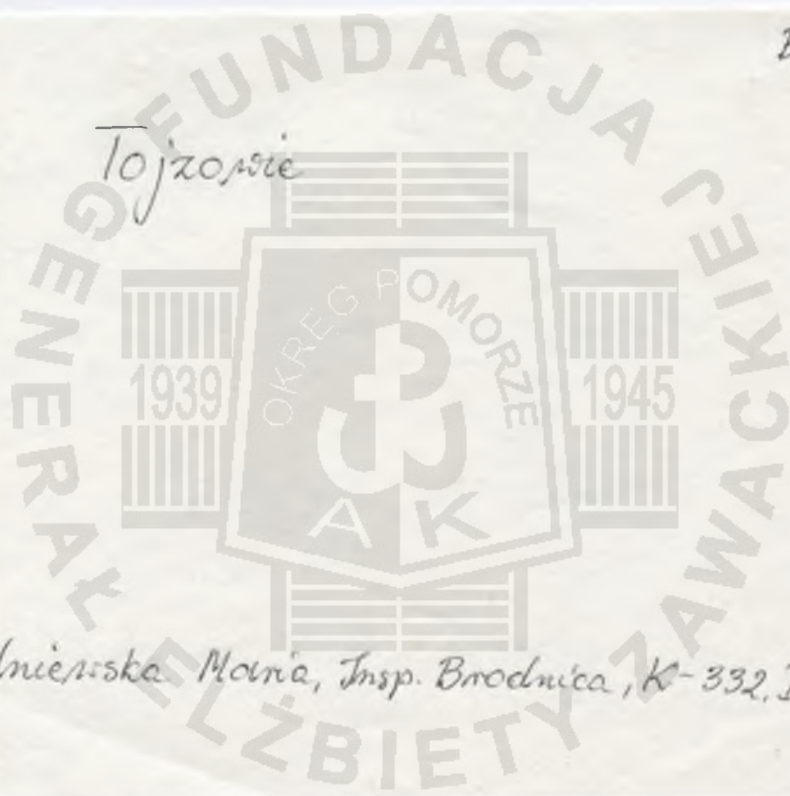
MLIST-95 Zeszyty Muzeum, nr 52 1984, s. 9.

2

Bydgoszcz
AK

24

Tojzowie

T.: Spodnieńska Mała, Insp. Brodnica, K-332.I, 1/1, 2/16.

MG '95

Bydgos.
AK 25

Tajza Leon

Kg S. Smryńskiego - kretne J. Grussa -
- Bydgoszcz ul. Dąbrowski 31

ca. 1.

zob. T.: Spis imion S. Smryńskiego, II rozdział,
str. 13

HMM-94

Tojza Leon, ps. "Hilinski"

Bydgoszcz
AK 2/6

Jego mieszkaniu w Bydgoszczy przy ul. Dolina
było "skrytka poczty" zapewniającej łączność
Płociski ŁWZ-AK w Emilianowie z organami
nadzoru.

zob. T. II: 418/1044 Wronkel Henryk
t. 2 s. 10, 17

25

9

FK
Somone

TOWIH Leon Bronistew
ps. "Kilinski"

27

Urodz. 7 XII 1906 w Somonowie, pow.
Bydgoszcz.

Oficer do zadań specjalnych LONK Poln.

ul. Stawik Biogr. Łódź Poln. t. 1, s. 211
Fundacja Archiwum Polowstkie FK
Łódź, 1994.

Ukleu/2002

Łojza Leon

Bydgoszcz
AK 28

1939 1945
OKREG POMORZE
AK
Łob. T.K; 97/87 Pom. Gendarmet Franciszka

s. 2, 5, 6, 7 (1/1)

lit X'03

Tojoo Leon

KO 29
ZWE-AK

zob! J. Y: 95/95 Pom. Tojoo
Władysława (KO)

4/8. 11/05

Tojza Leon

SO
Zw2-AK 30

Poszerzenie SO AK Pomorski l. dz. 225/I
z 1. 01. 1945 odsuszenia Ordorem Vlt
(por. 23 listy s. 174). Strajcem Waleknych
rozkaz (jak wyżej) l. dz. 223/I z 24. 12. 1944
(por. 266 listy s. 188)

Zob: Sadowski Józef, Kłoni nr 31806,
Warszawa 1999, s. 174-188

zł. II 105

Tazja Leon
x Tazja

Bydgoszcz

3/1

W jego składzie sześcioro był punkt kontaktowy AK.

Zob: Samojdel Jan, Bydgoszcz AK, T:II:47/656 Pau, t.5, w.1, s. 7

HK V.09

Tożsa Leon
o Tożsa

Bydgoszcz
32

Stowarzyszenie kulturalne i naukowe w Bydgoszczy.

Zob: Wrenibel Henryk, Bydgoszcz AK, T. II: 418/1044 Rom, t. 4, cz. II, s. 11

PK V.09

~~Tojza~~ i. m. (K) Maria, Hiedys, 1844

Bydgoszcz

2
t Tojza

33

Razem z m. p. prowadziła warsztat szewsko-kamaszynny.
Po jego aresztowaniu, w pałacu przesłany do
wieloletnia informacji od liwowickich podziemnych.

2ob: Mrembel, Kelnik, Bydgoszcz AK, T: M: 418/1044 Pom, t. 4, cz II, s. 11

MH v. 09

Wojska Władysław
ps. "Kiliński"

30 0 14

Oficer do zadań specjalnych.

zob. B. Chramowski, Amolsej
Gaśniowski, Krzysztof Steyer,
Polskie Podziemie na Pomorzu...
Gdańsk 2005, s. 129, 156

Ar. VI 15

Joża Leon

